

Bartłomiej Skowroński

Wartości deklarowane nieletnich matek

Seminare. Poszukiwania naukowe 34, 189-204

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARTŁOMIEJ SKOWROŃSKI
WNP UKSW, Warszawa

WARTOŚCI DEKLAROWANE NIELETNICH MATEK

1. ZJAWISKO MAŁOLETNIEGO MACIERZYŃSTWA

W dzisiejszych czasach jesteśmy świadkami wielu przemian w życiu społecznym, a także występowania na tym polu różnych zjawisk zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, a jednym z nich jest tzw. pęd ku dorosłości — zjawisko obserwowane wśród dzieci i młodzieży¹. Ów pęd ku dorosłości związany jest także ze sferą seksualną, a w szczególności z inicjacją seksualną. Niekiedy można odnieść wrażenie, że zainteresowanie społeczeństw sprawami seksu przybiera już niemal postać obsesji, czego konsekwencją mogą być choćby: przedwczesne ciążę, choroby weneryczne, wykorzystywanie seksualne dzieci, a także problemy emocjonalne u dzieci i młodzieży². Niewątpliwie dużą rolę odgrywa tu obniżenie się wieku inicjacji seksualnej, wydłużenie edukacji, zmiana wizerunku kobiety w kierunku kobiety odważnej i niezależnej, a także seks pozbawiony odpowiedzialności, nastawiony wyłącznie na przyjemność. Warto tu podać przykład: w USA 56% dziewcząt i 73% chłopców rozpoczęło współżycie przed 18. rokiem życia, średni wiek inicjacji przypada u dziewcząt na 17., u chłopców zaś na 16. rok życia³. W Polsce zaś średni wiek inicjacji wynosi dla dziewcząt 19,3 lat, dla chłopców 18,4 lat⁴.

Małoletnie macierzyństwo w dużej mierze jest konsekwencją wspomnianego wyżej pędu ku dorosłości. Czym tak naprawdę jest małoletnie macierzyństwo? „Macierzyństwo kobiety niepełnoletniej występuje wówczas, gdy kobieta rodzi dziecko przed osiągnięciem pełnoletniości i z tego powodu ma trudności

¹ Por. D. Fields, *Dorośli zbyt wcześnie*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1994, s. 14.

² Por. tamże, s. 50.

³ Por. Z. Pankrac, M. Świątkowska-Freund, K. Preis, *Ciąża, poród i połóg u młodocianych matek oraz ich dalsze losy: dane Instytutu Położnictwa i Chorób Kobietych w Gdańsku z lat 1984–1998*, w: *Kliniczne i sądowo-penitencjarne aspekty funkcjonowania człowieka*, red. G. Chojnacka-Szawłowska, B. Pastwa-Wojciechowska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 73–78.

⁴ Por. M. Bidzan, *Nastoletnie matki: psychologiczne aspekty ciąży, porodu i połogu*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007a, s. 28.

w osiągnięciu dojrzałości macierzyńskiej”⁵. Część autorów uważa, iż nieletnie matki to grupa do 18. roku życia, inni do 19. Stanowiskiem w pewnym sensie kompromisowym w tej sprawie jest wytłumaczenie, iż młodociane matki to dziewczęta, które urodziły lub zaszły w ciążę do 18. roku życia.

Tematem niniejszego opracowania są wartości nieletnich matek. Jak się okazuje jest to temat nieczęsto podejmowany przez badaczy, o czym świadczy niewielka ilość opracowań.

2. PROBLEMATYKA WARTOŚCI NIELETNICH MATEK — STAN DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ

Na wstępie warto określić pojęcie wartości. Jest to „cecha lub zespół cech właściwych danej osobie lub rzeczy, stanowiących o jej walorach (np. moralnych, artystycznych) cennych dla ludzi, mogących zaspokoić jakieś ich potrzeby”⁶. Problematyką wartości młodzieży zajmowało się wielu badaczy. Wśród autorów, którzy zaznaczyli swój bardzo wyraźny wkład w omawianą tematykę, należy wymienić przede wszystkim Hannę Świdę-Ziębę i jej prace na temat wartości młodzieży z lat siedemdziesiątych⁷, wartości egzystencjalnych młodzieży z lat dziewięćdziesiątych⁸, a także wartości młodzieży z końca lat dziewięćdziesiątych⁹. Kolejnym autorem, który podjął się empirycznej analizy omawianej problematyki, był Mirosław Szymański¹⁰. W badaniach prowadzonych przez niego w latach 1994–95 wzięli udział uczniowie klas VIII szkół podstawowych, jak również nauczyciele i rodzice tych uczniów. Ze względu na ograniczone możliwości dotyczące objętości niniejszej publikacji analizę wyników badań wartości ograniczono do wybranych projektów.

Wśród badań wartości młodzieży warto zwrócić uwagę na trzy zrealizowane projekty badawcze — w dwóch pierwszych posłużono się Skalą Wartości Schelerowskich autorstwa P. Brzozowskiego, która jest cenną techniką badawczą o uznanych własnościach psychometrycznych¹¹.

⁵ A. Maciarz, *Macierzyństwo w kontekście zmian społecznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, s. 32.

⁶ *Słownik Języka Polskiego*, PWN, Warszawa 1994, s. 660.

⁷ *Młodzież a wartości*, red. H. Świda, WSiP, Warszawa 1979.

⁸ Por. H. Świda-Zięba, *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995.

⁹ Tamże, *Obraz świata i bycia w świecie*, WSiP, Warszawa 2000.

¹⁰ M. Szymański, *Młodzież wobec wartości próba diagnozy*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1998.

¹¹ Por. P. Brzozowski, *Skala Wartości Schelerowskich — SWS. Podręcznik*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 1995, s. 1–74.

W pierwszym z projektów, autorstwa B. Skowrońskiego, stwierdzono różnice w systemie¹² i hierarchii¹³ wartości uczennic ze szkół publicznych i uczennic szkół katolickich. W badaniu posłużono się wyżej wymienioną Skalą Wartości Schelerowskich oraz ankietą. Uczennice ze szkół powszechnych najczęściej wybierały wartości moralne, drugie miejsce zajęły wartości prawdy, dalej wartości hedonistyczne, święte, świętości świeckie, sprawność i siła fizyczna, świętości religijne, wartości witalne, wartości estetyczne i wytrzymałość. Wśród uczennic ze szkół katolickich najczęściej wybierane były świętości religijne, następnie wartości moralne, prawdy, święte, świętości świeckie, wartości hedonistyczne, sprawność i siła fizyczna, wartości estetyczne, wytrzymałość i wartości witalne. Uczennice ze szkół powszechnych bardziej niż uczennice ze szkół katolickich ceniły wartości hedonistyczne i wartości witalne. Z kolei dziewczęta ze szkół katolickich bardziej ceniły wartości święte religijne, święte oraz wartości estetyczne¹⁴.

Drugi projekt autorstwa J. Ciecucha¹⁵, miał na celu ukazanie systemów wartości młodzieży w zależności od płci i wieku. W badaniu wzięły udział 373 osoby, w tym 100 dziewcząt w wieku 15 lat i 100 dziewcząt w wieku 18 lat, pozostałe osoby to chłopcy, ale oni nie są przedmiotem niniejszego opracowania. W obu grupach dziewcząt pierwsze miejsce w hierarchii wartości zajęły wartości moralne, następne najbardziej wybierane były wartości prawdy. Wśród grupy 15-letnich dziewcząt kolejno były wymieniane następujące wartości: świętości religijne, wartości hedonistyczne, świętości świeckie, witalne oraz na końcu wartości estetyczne. Wśród dziewcząt 18-letnich na dalszych miejscach wybierane były wartości: hedonistyczne, świętości świeckie, religijne, witalne i estetyczne. Dość interesujący jest fakt, że dziewczęta starsze bardziej niż dziewczęta młodsze preferują wszystkie wartości oprócz wartości religijnych. Wartości religijne u 15-letnich dziewcząt znalazły się na trzecim miejscu, zaś u starszych dziewcząt dopiero na miejscu piątym¹⁶.

Badań wartości nieletnich matek podjęła się także A. Więclawska¹⁷, a ich celem było m.in. ukazanie różnych kompetencji posiadanych przez nieletnie, samotne matki z Domów Samotnych Matek i matek, które pozostają we własnych rodzinach. W badaniu wzięło udział 100 kobiet, po 50 w każdej grupie. Pomędzy

¹² Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży szkół licealnych*, Opieka Wychowanie Terapii (2004)3–4, s. 5–8.

¹³ Tenże, *Hierarchia wartości młodzieży szkół licealnych, katolickich i powszechnych*, Wychowanie na co Dzień (2005)9, s. 19–22.

¹⁴ Por. tenże, *System wartości...*, s. 7–8.

¹⁵ J. Ciecuch, *Relacje między systemami wartości a przekonaniem światopoglądowym w okresie dorastania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.

¹⁶ Por. tamże, s. 128.

¹⁷ A. Więclawska, *Nieletnie dziewczęta samotnie wychowujące dzieci a ich przygotowanie do radzenia sobie z ograniczeniami losu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005.

obiema grupami nie wykazano różnic, co do ich wieku i wykształcenia. Najczęściej wybieranymi wartościami przez obie grupy były: rodzina, zdrowie, mieszkanie, miłość, pieniądze, a także praca i odpowiedzialność. Rodzina była wartością wybieraną najczęściej (94 kobiety wskazały tę wartość na pierwszym miejscu). Na drugim miejscu znalazło się zdrowie, dalej mieszkanie. Następną wybieraną wartością była miłość. Na piątym miejscu znalazły się pieniądze, a potem praca. Najrzadziej wybieraną wartością była odpowiedzialność. Interesujące jest to, że nie zaobserwowano większych różnic w sposobie spostrzegania powyższych wartości¹⁸.

3. METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

3.1. Cel pracy

Celem niniejszej pracy jest ustalenie systemu wartości, jaki deklarują nieletnie matki. Ponadto celem jest porównanie systemu wartości deklarowanego przez nieletnie matki z systemem wartości licealistek oraz systemem wartości matek współtworzących pełne rodziny.

3.2. Problemy badawcze

W związku z wyżej sformułowanym celem pracy, głównym problemem badawczym jest pytanie: jakie wartości deklarują nieletnie matki? Natomiast problemom szczegółowym odpowiadają pytania następujące:

1. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości hedonistycznych?
2. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości witalnych?
3. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości estetycznych?
4. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości prawdy?
5. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości moralnych?
6. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie tzw. wartości świętych?
7. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości mierzonych przy zastosowaniu podskali Sprawność i Siła fizyczna?
8. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości ujętych w podskali Wytrzymałość?
9. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości mierzonych podskalą Świętości Świeckie?
10. Jakie są różnice między badanymi grupami w zakresie wartości reprezentowanych przez podskalę Świętości Religijne?

¹⁸ Por. tamże, s. 182–184.

3.3. Hipotezy badawcze

Przedstawione poniżej hipotezy zostały sformułowane w oparciu o stan dotychczasowych badań nad wartościami deklarowanymi przez nieletnie matki, jak również w oparciu o wyniki badań podobnych, choć nie identycznych.

H1 Nieletnie matki istotnie wyżej cenią wartości hedonistyczne, aniżeli uczennice z liceum ogólnokształcącego i matki współtworzące pełne rodziny. Badania Więclawskiej¹⁹ dowiodły, że nieletnie matki oceniły wartości hedonistyczne wysoko. Badania Skowrońskiego²⁰ i Ciecucha²¹ pozwoliły stwierdzić, iż zarówno uczennice ze szkół publicznych, jak i dziewczęta w wieku 15 i 18 lat oceniają tę podskale wartości raczej przeciętnie.

H2 Wartości witalne są oceniane istotnie wyżej przez nieletnie matki w porównaniu z licealistkami oraz matkami współtworzącymi pełne rodziny. Wyniki badań Więclawskiej²² dowiodły, że nieletnie matki oceniły wartość, jaką jest zdrowie, dość wysoko. Inne badania — Skowrońskiego²³ i Ciecucha²⁴ — pozwoliły stwierdzić, iż zarówno uczennice z liceów, jak i dziewczęta w wieku 15 i 18 lat oceniły wartości witalne dość nisko.

H3 Nieletnie matki oceniają wartości estetyczne podobnie jak licealistki, obie zaś grupy cenią omawiane wartości istotnie niżej aniżeli matki współtworzące pełne rodziny. Ze względu na brak badań podobnych, hipoteza ta została sformułowana w oparciu o rezultaty badań wartości młodzieży. Wyniki badań Skowrońskiego²⁵ i Ciecucha²⁶ pozwoliły stwierdzić, że zarówno uczennice szkół publicznych, jak i dziewczęta w wieku 15 i 18 lat oceniają te wartości równie nisko. Traktując więc grupę matek współtworzących pełne rodziny jako wynik w granicach normy, nieletnie matki powinny cenić tę grupę wartości istotnie niżej.

H4 Nieletnie matki oceniają wartości prawdy podobnie jak uczennice liceum oraz matki współtworzące pełne rodziny. Również i w tym przypadku brak jest badań na temat oceny wartości prawdy przez nieletnie matki. Hipoteza została więc sformułowana w oparciu o wyniki badań wartości młodzieży. Badania Skowrońskiego²⁷ i Ciecucha²⁸ pozwoliły stwierdzić, że zarówno licealistki ze szkół publicznych, jak i dziewczęta w wieku 15 i 18 lat cenią wartości prawdy wysoko. Młodzieńcze ideały i związana z nimi postawa szukania prawdy

¹⁹ Por. tamże, s. 181–184.

²⁰ Por. B. Skowroński, *Hierarchia wartości młodzieży...*, s. 21–22.

²¹ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

²² Por. A. Więclawska, *Nieletnie dziewczęta...*, s. 184.

²³ Por. B. Skowroński, *Hierarchia wartości młodzieży...*, s. 21–22.

²⁴ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

²⁵ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

²⁶ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

²⁷ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

²⁸ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

sugerują, iż nieletnie matki nie będą różnić się w ocenie tych wartości z innymi grupami.

H5 Nieletnie matki oceniają wartości moralne istotnie niżej aniżeli licealistki i matki współtworzące pełne rodziny. Wyniki badań Skowrońskiego²⁹ i Ciecucha³⁰ pokazały, że zarówno uczennice szkół publicznych, jak i dziewczęta w wieku 15 i 18 lat na pierwszym miejscu wskazały wartości moralne jako najważniejsze w ich życiu. Moralność dotyka również kwestii związanych z etyką seksualną, w tym wczesnego podjęcia współżycia, stąd należy oczekiwać, że nieletnie matki będą cenić niżej wartości moralne.

H6 Nieletnie matki oceniają wartości święte istotnie niżej aniżeli w przypadku pozostałych grup. Wyniki badań systemu wartości młodzieży Skowrońskiego³¹ i Ciecucha³² pozwoliły stwierdzić, że wszystkie badane grupy dziewcząt oceniają wartości święte przeciętnie. Taki, a nie inny, kształt hipotezy związany jest z odniesieniem tychże wartości także do sfery religii, która normuje zachowanie człowieka także w sferze seksualnej.

H7 Nieletnie matki oceniają wartości mierzone podskalą Sprawność i Siła Fizyczna podobnie jak pozostałe grupy. W badaniach Skowrońskiego³³ uczennice ze szkół publicznych oceniły te wartości przeciętnie.

H8 Nieletnie matki oceniają wartości mierzone przy zastosowaniu podskali Wytrzymałość istotnie niżej niż dziewczęta z liceum ogólnokształcącego i matki współtworzące pełne rodziny. Wyniki badań Skowrońskiego³⁴ dowiodły, iż uczennice ze szkół powszechnych oceniły tę podskalę nisko (ostatnie miejsce w ich hierarchii). Jeśli więc można przyjąć, że wynik matek współtworzących pełne rodziny powinien stanowić normę, można założyć, iż nieletnie matki będą oceniały tę wartość istotnie niżej.

H9 Nieletnie matki oceniają wartości mierzone podskalą Świętości Świeckie istotnie niżej aniżeli uczennice z liceum i matki z pełnych rodzin. W badaniach Skowrońskiego³⁵ i Ciecucha³⁶ zarówno uczennice ze szkół powszechnych, jak i dziewczęta w wieku 15 lat umieściły tę podskalę na 5 miejscu, zaś dziewczęta w wieku 18 lat wskazały ją na 4 miejscu. Uzasadnieniem takiej, a nie innej, treści hipotezy jest fakt, że świętości świeckie dotyczą również kwestii obyczajowości, która w tym przypadku nie odnosi się do religii, a raczej do uwarunkowań kulturowych.

²⁹ Por. B. Skowroński, *Hierarchia wartości młodzieży...*, s. 21–22.

³⁰ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

³¹ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

³² Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

³³ Por. B. Skowroński, *Hierarchia wartości młodzieży...*, s. 21–22.

³⁴ Por. tamże.

³⁵ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

³⁶ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

H10 Nieletnie matki oceniają wartości mierzone za pomocą podskali Świątości Religijne istotnie niżej aniżeli uczennice z liceum ogólnokształcącego i matki z pełnych rodzin. Ze względu na brak wyników badań podobnych, hipoteza została oparta o wyniki badań systemu wartości młodzieży. Badania Skowrońskiego³⁷ i Ciecucha³⁸ dowiodły, iż uczennice ze szkół publicznych i dziewczęta w wieku 18 lat oceniły tę podskalę przeciętnie. Jeśli więc przyjąć, że wynik obu grup powinien stanowić normę, wówczas wynik uzyskany przez nieletnie matki powinien być istotnie niższy.

3.4. Metody i sposób badań

W badaniu wartości nieletnich matek zostały wykorzystane dwa narzędzia badawcze: Skala Wartości Schelerowskich (SWS) autorstwa Piotra Brzozowskiego oraz kwestionariusz ankiety.

3.4.1. Ankieta

W kwestionariuszu ankiety skonstruowanym na potrzeby niniejszych badań zostały zawarte pytania, które dotyczyły wieku, liczebności rodzin pierwotnych, wykształcenia osób badanych, wykształcenia rodziców osób badanych.

3.4.2. Skala Wartości Schelerowskich (SWS)

Niniejsze narzędzie zostało skonstruowane przez Piotra Brzozowskiego, a zostało zainspirowane teorią obiektywnej hierarchii wartości Maxa Schelera. Skala umożliwia diagnozę pięćdziesięciu wartości, które tworzą sześć podstawowych podskal: wartości hedonistycznych, witalnych, estetycznych, prawdy, moralnych i świętych. Autor wyróżnił również cztery podskale czynnikowe związane z takimi wartościami, jak: sprawność i siła fizyczna, wytrzymałość, świętości świeckie i świętości religijne. Warto zaznaczyć, że Skala Wartości Schelerowskich przeznaczona jest dla młodzieży i osób dorosłych. W skali została zastosowana 101-stopniowa skala, składa się z 50 wartości uporządkowanych alfabetycznie. Na podskalę wartości hedonistycznych składają się takie wartości, jak: dostatnie życie, miłość erotyczna, posiadanie, przyjemność, radość życia, wygoda, wypoczęcie, życie pełne wrażeń. Podskala wartości witalnych zawiera następujące wartości: odporność na zmęczenie, siła fizyczna, sprawność, sprężystość ciała, umiejętność znoszenia chłodu, umiejętność znoszenia głodu. Z kolei podskala wartości estetycznych: elegancję, gustowność, harmonię, ład rzeczy, proporcjonalność kształtów, regularność rysów i uporządkowanie. Na podskalę wartości prawdy składają się: inteligencja, logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty, wiedza. Podskalę wartości moralnych tworzą: dobroć, honor, miłość bliźniego, pokój, pomaganie innym, prawdomówność, rzetelność, szczerłość, uczciwość, uprzejmość, życzliwość. Podskala wartości świętych zawiera takie wartości, jak: Bóg, kraj, ojczyzna, naród,

³⁷ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

³⁸ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

niepodległość, państwo, patriotyzm, wiara, zbawienie, życie wieczne. Podskala nazwana jako: „Sprawność i Siła Fizyczna” zawiera: siłę fizyczną, sprawność, sprężystość ciała, zaś podskala „Wytrzymałość” składa się z: odporności na zmęczenie, umiejętności znoszenia chłodu i umiejętności znoszenia głodu. Na podskale „Świętości Świeckie” składają się: kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm, zaś na podskale „Świętości Religijne”: Bóg, wiara, zbawienie oraz życie wieczne³⁹. Skala jest trafnym i rzetelnym narzędziem, co zostało potwierdzone w badaniach Brzozowskiego⁴⁰.

3.5. Próba badana

3.5.1. Zasady doboru próby

W badaniach wzięły udział trzy grupy: pierwszą grupę stanowiły nieletnie matki, które urodziły dziecko przed ukończeniem 18. roku życia lub zaszły w ciążę przed ukończeniem 18. roku życia, drugą grupę (pierwszą grupę kontrolną) stanowiły uczennice liceum ogólnokształcącego, zaś trzecią grupę (druga grupa kontrolna) stanowiły matki współtworzące pełne rodziny. Badana grupa liczyła 93 osoby, po 31 osób w każdej grupie. Zarówno nieletnie matki, jak i matki z pełnych rodzin zostały dobrane w sposób nieprobabilistyczny, grupę licealistek stanowiły uczennice drugiej i trzeciej klasy z I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Białymstoku. Wdzięczny jestem Sylwii Pryszczepko za pomoc w przeprowadzeniu badań.

3.5.2. Wiek

Średni wiek w grupie nieletnich matek wyniósł nieco ponad 17 lat, najmłodsza osoba miała 16 lat, najstarsza zaś lat 18. Również w grupie uczennic liceum, gdzie najmłodsza osoba miała 17, a najstarsza 18 lat, średnia wieku była podobna. Średni wiek matek współtworzących pełne rodziny wyniósł blisko 25 lat.

3.5.3. Liczebność rodziny

Średnia ilość osób w rodzinach licealistek wyniosła nieco ponad 4 osoby. W grupie nieletnich matek i matek współtworzących rodziny pełne średnie były bardzo zbliżone, w obu przypadkach były to 3 osoby.

3.5.4. Wykształcenie osób badanych

Nieletnie matki we wszystkich przypadkach miały wykształcenie podstawowe. Matki współtworzące pełne rodziny w 9,7% przypadków miały wykształcenie zawodowe, w 64,5% wykształcenie średnie, zaś 8 matek posiadało wykształcenie wyższe, co stanowi 25,8%.

³⁹ Por. P. Brzozowski, *Skala Wartości...*, s. 14–15.

⁴⁰ Por. tamże, s. 23–37.

3.5.25 Wykształcenie rodziców

Na tę zmienną składały się dwa wskaźniki: wykształcenie matki oraz wykształcenie ojca. Rozkłady liczebności dotyczących wykształcenia matek i ojców zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Częstości wystąpienia, procenty dla zmiennej wykształcenie rodziców

	nieletnie matki				licealistki				matki tworzące pełne rodziny			
	matki		ojcowie		matki		ojcowie		matki		ojcowie	
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Podstawowe	1	3,2	1	3,2	1	3,2	0	0	0	0	1	3,2
Zawodowe	6	19,4	10	32,3	4	12,9	7	22,6	9	29	11	35,5
Średnie	22	71	17	54,8	5	16,1	9	29	13	41,9	13	41,9
Wyższe	2	6,5	3	9,7	21	67,7	15	48,4	9	29	6	19,4
ogółem:	31	100	31	100	31	100	31	100	31	100	31	100

(Źródło: badania własne)

Analizując dane z powyższej tabeli, należy powiedzieć, że 71% matek dziewcząt, które są nieletnie i mają dzieci, posiada wykształcenie średnie, w grupie licealistek 67,7% ich matek posiada wykształcenie wyższe, w grupie matek współtworzących rodziny pełne 41,9% ich matek ma wykształcenie średnie, zaś 29% wykształcenie wyższe. Ojcowie nieletnich matek mają w 54,8% przypadków wykształcenie średnie, w 32,3% przypadków wykształcenie zawodowe. Z kolei 48,4% ojców licealistek to osoby mające wykształcenie wyższe, a 29% osób — wykształcenie średnie. Ojcowie matek współtworzących rodziny pełne to w większości (41,9%) ojcowie mający wykształcenie średnie, 35,5% z nich ma wykształcenie zawodowe, 19,4% ma wykształcenie wyższe.

Analiza wariancji pozwoliła stwierdzić, że między trzema grupami są różnice istotne statystycznie $F_{(2,90)}=15,54$ $p<0,0005$, co oznacza, że grupy różnią się między sobą pod względem wykształcenia rodziców, a różnica ta jest istotna statystycznie. Zastosowanie testu Tukey'a *post hoc* pozwoliło wyciągnąć wniosek, że najwyższy poziom wykształcenia mają rodzice dziewcząt uczęszczających do liceów i poziom ten jest statystycznie wyższy od poziomu wykształcenia rodziców nieletnich matek ($p<0,0005$) oraz matek współtworzących rodziny pełne ($p<0,001$). Wykształcenie rodziców matek współtworzących pełne rodziny jest istotnie wyższe od wykształcenia rodziców nieletnich matek ($p<0,05$). Zatem nieletnie matki wychowywały się w rodzinach, w których panowały najmniej korzystne warunki pod względem wykształcenia rodziców.

4. WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W niniejszej części zostaną przedstawione różnice pomiędzy badanymi grupami w zakresie poszczególnych wartości ujętych w podskalach wchodzących w skład Skali Wartości Schelerowskich P. Brzozowskiego⁴¹.

4.1. Wartości hedonistyczne

Analiza wariancji wykazała, że pod względem wartości hedonistycznych mierzonych przy zastosowaniu podskali wartości hedonistycznych nie ma różnic istotnych statystycznie $F_{(2,90)}=1,921$, $p>0,05$. Nieletnie matki oceniają wartości hedonistyczne podobnie jak ich rówieśniczki uczęszczające do liceów oraz matki współtworzące pełne rodziny. Hipoteza H1 o treści: nieletnie matki istotnie wyżej oceniają wartości hedonistyczne aniżeli uczennice z liceum ogólnokształcącego i matki współtworzące pełne rodziny nie potwierdziła się. Wyniki badań są więc odmienne, aniżeli wyniki uzyskane przez Więclawską⁴².

4.2. Wartości witalne

Podobnie jak w przypadku wartości hedonistycznych, tak i w przypadku wartości witalnych analiza wariancji wykazała, że wszystkie grupy podobnie oceniają wartości witalne $F_{(2,90)}=3,067$, $p>0,05$. Hipoteza H2 zakładająca, że nieletnie matki oceniają wartości witalne istotnie wyżej aniżeli licealistki i matki współtworzące pełne rodziny nie potwierdziła się. Wynik ten w dużej mierze jest zbieżny z rezultatami badań Więclawskiej⁴³.

4.3. Wartości estetyczne

Wyniki analizy wariancji uprawniają do wyciągnięcia wniosku, że w zakresie wartości estetycznych między grupą nieletnich matek a grupami licealistek

⁴¹ Tamże, s. 14–15.

⁴² Por. A. Więclawska, *Nieletnie dziewczęta...*, s. 181–184.

⁴³ Por. tamże.

oraz matek współtworzących rodziny pełne nie ma różnic statystycznie istotnych $F_{(2,90)}=0,176, p>0,05$. Dziewczęta i kobiety z wszystkich badanych grup podobnie oceniają te wartości. Hipoteza H3, w której zakładano różnice między grupą nieletnich matek i licealistek a matkami współtworzącymi pełne rodziny nie została potwierdzona. Wyniki te nieco różnią się od rezultatów badań młodzieży Skowrońskiego⁴⁴ i Ciecucha⁴⁵.

4.4. Wartości prawdy

Zastosowanie jednoczynnikowej analizy wariancji pozwoliło wyciągnąć wniosek, że między badanymi grupami w ocenie wartości prawdy są różnice istotne statystycznie $F_{(2,90)}=6,687, p<0,005$. W celu odpowiedzenia na pytanie, na czym polegają różnice ujawnione w analizie wariancji, został zastosowany test T2 Tamhane'a (ze względu na zaburzone założenie o homogeniczności wariancji ujawnione przez test Levene'a). Nieletnie matki ($M=63,61, SD=12,45$) istotnie niżej oceniają wartości prawdy w porównaniu z matkami współtworzącymi rodziny pełne ($M=74,94, SD=9,31$) $p<0,0005$. Nie ma różnic między matkami współtworzącymi rodziny pełne a uczennicami liceów ($M=72,29, SD=15,68$). Różnica między uczennicami liceów a nieletnimi matkami jest nieistotna statystycznie $p>0,05$. Kolejna z hipotez (H4) nie potwierdziła się, gdyż nieletnie matki cenią istotnie mniej wartości prawdy. Wyniki tych badań są rozbieżne z wynikami badań Skowrońskiego⁴⁶ oraz Ciecucha⁴⁷.

4.5. Wartości moralne

W zakresie wartości moralnych preferencje wyboru osób ze wszystkich badanych grup są podobne, nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie w tym zakresie $F_{(2,90)}=0,146, p>0,05$. Hipoteza H5 zakładająca, że nieletnie matki oceniają istotnie niżej wartości moralne aniżeli licealistki oraz matki współtworzące rodziny pełne nie potwierdziła się. Wartości moralne są więc równie ważne dla nieletnich matek, jak dla osób z pozostałych grup.

4.6. Wartości święte

Wartości święte, jak pokazała jednoczynnikowa analiza wariancji, istotnie różnicują badane grupy $F_{(2,90)}=20,64, p<0,001$. Zastosowanie testu porównań wielokrotnych *post hoc* Tukey'a pozwoliło wyciągnąć wniosek, iż nieletnie matki ($M=42,42, SD=22,51$) istotnie niżej oceniają wartości święte aniżeli licealistki ($M=71,87, SD=17,53$), a także matki współtworzące rodziny pełne ($M=64,94, SD=20,21$). Hipoteza H6, zakładająca takie właśnie różnice, potwierdziła się.

⁴⁴ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

⁴⁵ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

⁴⁶ Por. B. Skowroński, *System wartości młodzieży...*, s. 7–8.

⁴⁷ Por. J. Ciecuch, *Relacje między systemami...*, s. 125–128.

4.7. Sprawność i Siła Fizyczna

Analiza wariancji wykazała, że pod względem wartości mierzonych przy zastosowaniu podskali „Sprawność i Siła Fizyczna” nie ma różnic istotnych statystycznie $F_{(2,90)}=1,441$, $p>0,05$. Nieletnie matki oceniają wartości związane ze sprawnością i siłą fizyczną podobnie jak licealistki oraz matki współtworzące pełne rodziny. Hipoteza H7, o treści: nieletnie matki podobnie jak pozostałe grupy oceniają wartości reprezentowane przez podskalę „Sprawność i Siła Fizyczna”, potwierdziła się.

4.8. Wytrzymałość

Analiza danych pokazała, że w zakresie wartości mierzonych przy zastosowaniu podskali „Wytrzymałość” istnieją różnice statystycznie istotne $F_{(2,90)}=4,044$, $p<0,05$. Dzięki zastosowaniu testu wielokrotnych porównań *post hoc* Tukey’a można wyciągnąć wniosek, że wartości ujęte w podskali „Wytrzymałość” są w taki sam sposób oceniane przez nieletnie matki ($M=63,19$, $SD=20,78$) jak przez matki współtworzące pełne rodziny ($M=60,97$, $SD=23,23$); między wyżej wymienionymi grupami nie ma różnic istotnych statystycznie. Brak jest również różnic między matkami współtworzącymi pełne rodziny i licealistkami ($M=47,94$, $SD=24,29$). Nieletnie matki natomiast istotnie wyżej cenią wartości mierzone podskalą „Wytrzymałość” aniżeli licealistki $p<0,05$. Hipoteza H8 nie potwierdziła się, bowiem nieletnie matki cenią podobnie omawianą grupę wartości jak matki z pełnych rodzin i istotnie wyżej aniżeli licealistki.

4.9. Świętości Świeckie

Między grupami, które zostały poddane badaniom, istnieją różnice istotne statystycznie, co potwierdziło zastosowanie jednoczynnikowej analizy wariancji $F_{(2,90)}=5,894$, $p<0,005$. Licealistki ($M=64,74$, $SD=20,99$) i matki współtworzące pełne rodziny ($M=57,61$, $SD=24,60$) nie różnią się między sobą pod względem oceny wartości ujętych w podskali „Świętości Świeckie”, co dowiodło zastosowanie testu *post hoc* Tukey’a. Nie ma różnic również między matkami współtworzącymi pełne rodziny i nieletnimi matkami ($M=44,87$, $SD=24,28$) $p>0,05$. Istnieją natomiast różnice statystycznie istotne między licealistkami a nieletnimi matkami — te ostatnie istotnie niżej cenią omawianą grupę wartości $p<0,005$. Hipoteza H9 potwierdziła się więc częściowo, bowiem nieletnie matki niżej niż licealistki i matki współtworzące pełne rodziny oceniają wartości z tzw. grupy Świętości Świeckich, a jednocześnie podobnie jak matki współtworzące rodziny pełne.

4.10. Świętości Religijne

W zakresie ostatniej z grup wartości, mianowicie tzw. Świętości Religijnych, uwidoczniły się między grupami różnice statystycznie istotne $F_{(2,90)}=26,320$, $p<0,001$. Zastosowanie testu Tukey’a dowiodło, że nieletnie matki ($M=389,48$,

SD=20,49) cenią świętości religijne istotnie niżej aniżeli licealistki ($M=83,87$, $SD=26,48$) $p<0,001$ oraz matki współtworzące pełne rodziny ($M=72,55$, $SD=27,53$) $p<0,001$. Pomiędzy licealistkami a matkami z pełnych rodzin nie ma różnic pod względem oceny tych wartości. Hipoteza H10 potwierdziła się zatem całkowicie.

4.11. Profile wartości

W świetle przedstawionych wyżej wyników badań wartości niezbędne wydaje się odniesienie ich do norm. Badania ujawniły bowiem, które grupy różnią się między sobą i pod względem jakich wartości, ale nie pokazały, czy ocena wartości przez konkretną grupę jest normą czy też nie. Autorzy SWS⁴⁸ podają w swoim podręczniku normy oddzielnie dla kobiet i mężczyzn. Zostały one przedstawione za pomocą skali stenowej. Wynik mieszczący się w przedziale między 1 a 4 stemem to wynik niski, wynik 5–6 traktuje się jako przeciętny, zaś wynik od 8 do 10 stena to wynik wyższy niż przeciętny⁴⁹.

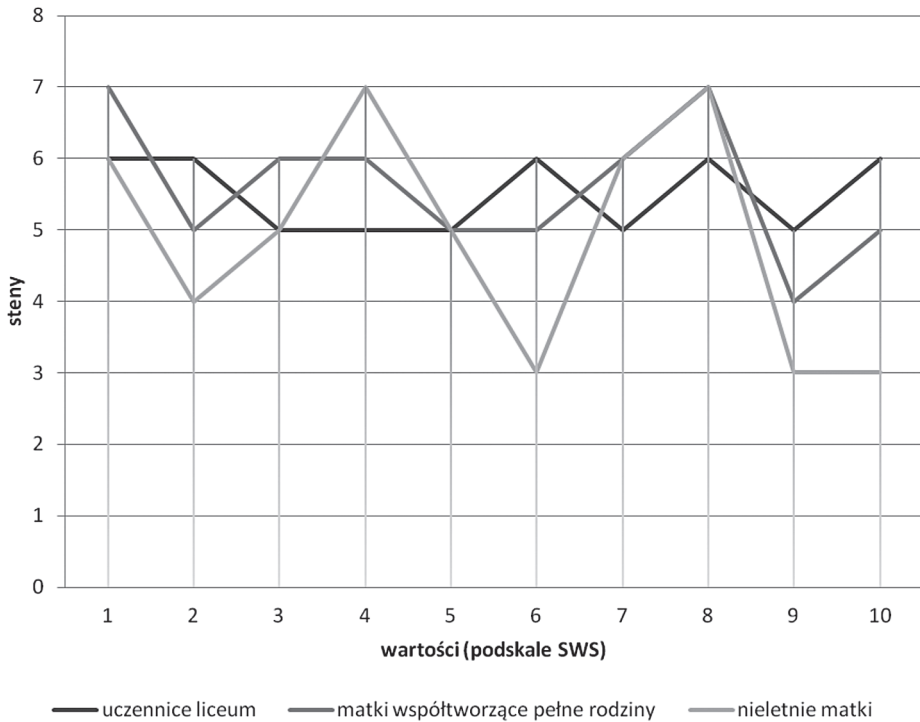
Profil wartości nieletnich matek odbiega od normy w zakresie wartości prawdy, wartości świętych, świętości świeckich, świętości religijnych (we wszystkich przypadkach niższy niż przeciętny), a także wartości witalnych, wartości mierzonych przy pomocy podskali „Wytrzymałość”. O normie można mówić w przypadku wartości hedonistycznych, moralnych, estetycznych, wartości ujętych w podskali „Sprawność i Siła Fizyczna”.

Profil licealistek nie odbiega od normy w przypadku żadnej z wartości. Wartości prawdy, witalne, moralne, estetyczne, wartości związane z siłą fizyczną i wytrzymałością, a także świętością mieszczą się więc w granicach wyniku przeciętnego. Profil wartości matek współtworzących pełne rodziny odbiega od normy w przypadku trzech wartości: wartości hedonistycznych, wartości mierzonych podskala „Wytrzymałość” (obie wartości są oceniane wyżej niż przeciętnie), a także wartości mierzonych podskala „Świętości Świeckie”, które są oceniane niżej niż przeciętnie.

Profile wartości nieletnich matek, licealistek i matek współtworzących pełne rodziny. Cyfry na osi X oznaczają poszczególne profile wartości: hedonistyczne (1), prawdy (2), moralne (3), witalne (4), estetyczne (5), święte (6), „Sprawność i Siła Fizyczna” (7), „Wytrzymałość” (8), „Świętości Świeckie” (9) i „Świętości Religijne” (10).

⁴⁸ Por. P. Brzozowski, *Skala Wartości...*, s. 5.

⁴⁹ Por. J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 542.

(Źródło: badania własne)

Chcąc sprawdzić podobieństwo profili wartości uzyskanych przez wszystkie grupy, dokonano analizy interprofilowej poprzez zastosowanie współczynnika r_c Cohena dla wyników testowych wyrażonych na skalach standardowych. Okazało się, że relatywnie największe podobieństwo wykazują profile matek nieletnich i tych, które współtworzą pełne rodziny r_c Cohena=0,733, profile licealistek i matek współtworzących pełne rodziny cechują się niskim poziomem podobieństwa r_c Cohena=0,217, zaś profile nieletnich matek i licealistek są najmniej podobne r_c Cohena=-0,184.

5. PODSUMOWANIE

Badania ujawniły kilka interesujących faktów. Nieletnie matki cenią, niżżej niż przeciętnie, wartości związane z prawdą, świętością, w tym świętością świecką i religijną, a wyżej niż przeciętnie wartości witalne i wartości mierzone przy zastosowaniu podskali „Wytrzymałość”. Wśród wartości „Świętych” są takie wartości jak: Bóg, kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm, wiara, zbawienie, życie wieczne. Wartości „Prawdy” z kolei są reprezentowane

między innymi przez takie wartości jak: inteligencja, logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty i wiedza. Dziewczęta te niewątpliwie mają świadomość tego, że o wiele za wcześnie, przede wszystkim w oczach społeczeństwa, zostały matkami, wobec czego fakt niższej oceny wartości „Świątecznych” jest być może sposobem rozwiązania dysonansu poznawczego — skoro nie udało się żyć w zgodzie z etyką, to rozwiązaniem dysonansu jest niższa ocena tych wartości, aby być w zgodzie z samym sobą. Podobnie jeśli chodzi o wartość wiedzy, nauki, mądrości — plany związane z edukacją w ich sytuacji niewątpliwie w wielu przypadkach musiały ulec zmianie, a taki, a nie inny wybór być może uwarunkowany był właśnie rezygnacją z tychże planów. Niewątpliwie sytuacja, w której znalazły się dziewczęta pociągnęła za sobą konieczność wykazania hartu ducha, odporności, wytrzymałości i dlatego wyżej niż przeciętnie nieletnie matki oceniły te wartości. Można się domyślać, że każdego dnia są zmuszone wykazywać się odpornością na stres czy zmęczenie.

Wyżej wymienione wnioski dotyczą porównań w zakresie wybieranych wartości z normami. W omawianym badaniu zostały również dokonane porównania grupy nieletnich matek z dwiema grupami kontrolnymi tj. matkami współtworzącymi pełne rodziny oraz licealistkami.

Badania wykazały, że nieletnie matki istotnie niżej oceniają wartości prawdy w porównaniu z matkami współtworzącymi rodziny pełne. Nie ma różnic między matkami współtworzącymi rodziny pełne a uczennicami liceów. Wszystkie grupy podobnie oceniają wartości witalne. Wartości ujęte w podskali „Wytrzymałość” są w taki sam sposób oceniane przez nieletnie matki jak przez matki współtworzące pełne rodziny. Brak jest również różnic między matkami współtworzącymi pełne rodziny i licealistkami, nieletnie matki natomiast istotnie wyżej cenią wartości mierzone podskala „Wytrzymałość” aniżeli licealistki. Licealistki i matki współtworzące pełne rodziny nie różnią się między sobą pod względem oceny wartości ujętych w podskali „Świąteczności Świeckiej”. Nie ma różnic również między matkami współtworzącymi pełne rodziny i nieletnimi matkami. Istnieją natomiast różnice statystycznie istotne między licealistkami a nieletnimi matkami, które istotnie niżej cenią omawianą grupę wartości. Nieletnie matki oceniają świętości religijne istotnie niżej aniżeli licealistki oraz matki współtworzące pełne rodziny. Między licealistkami a matkami z pełnych rodzin nie ma różnic pod względem oceny tych wartości. Nieletnie matki podobnie jak ich rówieśniczki uczęszczające do liceów oraz matki współtworzące pełne rodziny oceniają wartości hedonistyczne, co jest wynikiem zaskakującym. W zakresie wartości estetycznych między grupą nieletnich matek a grupami licealistek oraz matek współtworzących rodziny pełne nie ma różnic statystycznie istotnych. W zakresie wartości moralnych preferencje wyboru osób ze wszystkich badanych grup są podobne. Nieletnie matki istotnie niżej oceniają wartości święte aniżeli licealistki, a także matki współtworzące rodziny pełne. Pod względem wartości mierzonych przy

zastosowaniu podskali „Sprawność i Siła Fizyczna” nie ma różnic istotnych statystycznie.

THE VALUES DECLARED BY TEENAGE MOTHERS

Summary

This article is a theoretical and empirical analysis of the values declared by teenage mothers. It provides an overview of the existing research on the values of youth with particular emphasis on the values of mothers who are minors and then discusses the results of the author's own research studies. The studies are comparative in nature and include two control groups: high school girls and mothers co-creating a complete family. Specialized statistical methods were used to analyze the data in the studies: analysis of variance and analysis of profiles using the coefficient r_c Cohen.

Keywords: declared values; teenage motherhood; profiles of values; value system

Nota o Autorze: dr Bartłomiej Skowroński, adiunkt w Katedrze Psychopedagogiki Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie. Zainteresowania intelektualne Autora skupiają się wokół zagadnień związanych z niepełnosprawnością intelektualną, niedostosowaniem społecznym, w szczególności resocjalizacją w środowisku otwartym, ale również wartościami młodzieży i duchowością.

Słowa kluczowe: wartości deklarowane; nieletnie macierzyństwo; profile wartości; system wartości